

І. І. Кузьмич,

кандидат юридичних наук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1649-6093>

І. І. Кузьмич,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Михайла Ломоносова, 81, 03189, Київ, Україна
Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: delete111@i.ua

Мета статті полягає у визначенні особливостей, прогалин, а також надання пропозицій щодо ефективного реформування Військової служби правопорядку у Військову поліцію на підставі аналізу чинного законодавства, юридичної літератури та міжнародного досвіду. *Методологічну основу* дослідження склали наступні загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: діалектичний метод наукового пізнання дійсності, аналіз, синтез, системно-структурний метод, а також порівняльно-правовий і формально-логічний методи. *Результати:* в результаті наукового пошуку досліджено міжнародну практику створення Військової поліції та можливості її застосування в Україні та визначенні напрямки вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності Військової поліції. *Обговорення:* національна та державна безпека забезпечується системою державних органів, діяльність яких спрямована на охорону суспільного й державного ладу (конституційний лад), державну незалежність (державний суверенітет), територіальну цілісність (недоторканність кордонів), військового (оборонного), економічного і науково-технічного потенціалу.

Забезпечення національної безпеки є однією з головних функцій суспільства і держави. Складовими елементами національної безпеки є також суспільна безпека, правопорядок та більш вузькі галузі суспільних відносин у сфері національної безпеки, як-от: безпека праці, безпека дорожнього руху, авіаційна безпека, інформаційна, продовольча безпека, регіональна безпека та інші види й основні напрями державної політики в сфері державної безпеки, які визначені Законом України «Про національну безпеку України».

Конституцією України, у статті 17, проголошено, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону покладається на відповідні правоохоронні органи та військові формування, організація й порядок діяльності яких визначається законом.

Ключові слова: військова служба правопорядку; військова поліція; Збройні Сили України; кримінальний процесуальний кодекс України.

Постановка проблеми та її актуальність. Створення Військової поліції шляхом реформування Військової служби правопорядку є досить складним процесом, оскільки передбачає перехід повноважень, наділення новими правами, функціями, визначення нового порядку ро-

боти та організації нової штатно-посадової структури. Досить важливим у даному випадку є компетентне правове супроводження процесу реформування існуючого правоохоронного органу в новий, оскільки саме таким органам делегується виключне право держави на застосу-

вання сили та примусу, тому реформування має бути здійснене з обов'язковим дотриманням законодавства України та з максимальним уникненням юридичних колізій у нормативному регулюванні новоутвореного органу. Враховуючи зазначене, безумовно актуальним є дослідження особливостей реформування Військової служби правопорядку у Військову поліцію, а також простеження дотримання принципу законності та справедливості у процесі такого реформування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження означеної проблематики неможливе без звернення до наукових напрацювань представників як вітчизняної, так і зарубіжної соціологічної та філософсько-правової думки. Окремим аспектам реформування Військової служби правопорядку у Військову поліцію присвячено праці Б.М. Ринажевського, М.І. Карпенка, П.П. Богуцького, Б.В. Бабіна, О.Ф. Волкова, С.І. Дячука, О.О. Зархіна, С.Ю. Полякова, М.І. Хавронюка, С.Г. Стеценка, А.М. Куліш, М.В. Кравчука, В.А. Ліпкан, В.Ю. Щербатих та інших науковців.

Праці зазначених правників України становлять науково-теоретичне підґрунтя роботи, у цих дослідженнях сформульовані важливі наукові ідеї і висновки, які відображені у законодавстві і використовуються на практиці.

Виклад основного матеріалу. Дискусії щодо реформування Військової служби правопорядку у Військову поліцію та наділення її функціями досудового розслідування розпочалися, як вже раніше зазначалося, майже відразу після прийняття Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України». На офіційному рівні слід визначити наступні важливі події, пов'язані з цим питанням:

– так, враховуючи досвід із забезпечення правопорядку в арміях найбільш розвинутих країн Європи та світу, в яких функціонують військові поліцейські сили, Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311 було затверджено Концепцію реформування кримінальної юстиції України, якою передбачено перетворення Військової служби правопорядку у Військову поліцію та віднесення до її компе-

тенції розслідування військових злочинів. Проте, зазначеного перетворення так і не відбулося;

– було ще декілька спроб надати Військовій службі правопорядку повноваження на здійснення досудового розслідування та проведення оперативно-розшукової діяльності шляхом внесення змін до статусного закону та деяких інших законів України. Зокрема, на це були спрямовані проекти законів (від 12 травня 2015 року № 2804, № 2047а, від 9 червня 2015 року № 2048а), які підготували члени Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони. Однак, незважаючи на підтримку в цілому ідеї законопроектів, через відсутність компромісу між керівниками двох згаданих комітетів їх було відхилено [1];

– указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287 затверджено Стратегію національної безпеки України, у якій передбачено створення Військової поліції [2], однак до сьогодні це питання залишається відкритим. При цьому Військова служба правопорядку не має повноважень на здійснення досудового розслідування військових злочинів, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та фактично вимушена займатися лише профілактикою скоєння злочинів військовослужбовцями Збройних Сил України;

– на початку 2015 року Президент України доручив Кабінету Міністрів України впродовж тижня внести до Верховної Ради України проект Закону України «Про Військову поліцію». Вже 21 січня 2015 року народні депутати М.П. Паламарчук та В.М. Король, члени Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, зареєстрували відповідний законопроект (№ 1805), метою якого було створення Військової поліції [3]. Проте за результатами розгляду законопроект відхилено та знято з розгляду;

– в листопаді 2019 року Президент України під час зустрічі з керівництвом Верховної Ради та урядом поставив низку завдань у сфері оборони та безпеки України. Зокрема, міністр оборони України до 31 грудня 2019 року мав упровадити нову об'єднану систему керівництва та управління силами оборони, яка відповідатиме

стандартам НАТО. Крім того, у структурі Міноборони мав бути створений сучасний ефективний правоохоронний орган – Військова поліція [4];

– 14 лютого 2020 року заступник міністра оборони України О. Поліщук на засіданні комітету з питань національної безпеки, оборони та розвідки Верховної Ради заявив, що проєкт закону про створення в Україні Військової поліції, який розробляють у Міністерстві оборони країни, буде подано до Верховної Ради до 22 лютого 2020 року. Далі пряма мова: «Ми усвідомлюємо, що запізнюємося з підготовкою цього законопроекту, але водночас ми вважаємо, що він надійде вчасно, до кінця наступного тижня; є деяка дискусія того, як має виглядати Військова поліція: чи має бути у неї функція слідства чи ні? Це те питання, яке ми на горизонтальному рівні допрацьовуємо з нашими колегами з інших міністерств».

Проте, слід зазначити, що станом на 14.05.2020 року нового законопроекту «Про Військову поліцію» до Верховної Ради України подано не було.

Необхідність створення Військової поліції для належного забезпечення законності та підвищення рівня дисциплінованості в ЗСУ будемо розглядати в двох аспектах: нормативному та теоретичному.

Так зване «нормативне» обґрунтування зазначено у пояснювальній записці до законопроекту № 1805 від 21.01.2015 «Про Військову поліцію» [5], де йдеться про те, що:

– проєктом Закону України «Про Військову поліцію» пропонується утворити правове підґрунтя для створення Військової поліції – правоохоронного органу у підпорядкуванні Міністра оборони України, призначеного для забезпечення правопорядку і законності у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, надання слідчим підрозділам Військової поліції статусу органу досудового розслідування;

– з метою забезпечення законності та правопорядку сферу діяльності Військової поліції, у межах наданих повноважень, також пропонується поширити на військовослужбовців правоохоронних органів спеціального призначення,

Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;

– у переважній більшості провідних країн Європи та світу правоохоронні органи з військовим статусом (Військова поліція, карабінери, жандармерія) функціонують у структурі їх збройних сил, підпорядковані міністру оборони або мають подвійне підпорядкування, наділені широкими повноваженнями щодо виявлення, припинення та розслідування злочинів, скоєних військовослужбовцями, а також виконують поліцейські та адміністративні функції в інтересах всієї країни;

– під час прийняття 13.04.2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 року, пропозиції профільного комітету Верховної Ради України та Міністерства оборони України щодо включення слідчих підрозділів Служби правопорядку до переліку органів досудового розслідування враховано не було. В результаті, склалась ситуація, коли діюча система органів досудового розслідування працює недостатньо ефективно саме в аспекті великої кількості військових злочинів;

– з урахуванням закладеного у статті 121 Конституції України вичерпного переліку функцій прокуратури України, після введення в дію положень статті 216 КПК України досудове розслідування військових злочинів має належати до компетенції слідчих органів МВС України. Проте розслідування цієї категорії злочинів стане невластивою функцією зазначеного правоохоронного органу, що також буде суперечити міжнародним стандартам та практиці боротьби із злочинністю у арміях розвинених країн Європи та світу;

– військова поліція повинна мати статус військового формування із функціями забезпечення правопорядку та підпорядковуватись Міністру оборони України;

– законопроектом передбачено надання повноважень слідчим Військової поліції на досудове розслідування злочинів проти встановленого

порядку несення військової служби (військових злочинів), передбачених статтями 402-421, 425-435 Кримінального кодексу України вчинених військовослужбовцями, а також злочинів, вчинених державними службовцями та працівниками Міністерства оборони України, Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини чи на військових об'єктах, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування;

– законопроект також передбачає можливість покладання за зверненням Міністра внутрішніх справ України Президентом України на Військову поліцію виконання спільно з підрозділами поліції та Національної гвардії України окремих завдань щодо охорони та забезпечення громадського порядку, виявлення та припинення кримінальних правопорушень серед цивільного населення в місцевостях, у яких введено режим воєнного або надзвичайного стану.

Розглянемо наукові підходи та думки вчених щодо обґрунтування необхідності створення Військової поліції, тобто теоретичне обґрунтування.

Щербатих В. обґрунтовує необхідність створення Військової поліції тим, що в державі і суспільстві, з одного боку, склалися об'єктивні потреби, а з іншого, накопичилися негативні фактори, які утворили передумови створення Військової поліції України [6].

Серед суспільно-політичних передумов найважливішими є необхідність зміцнення обороноздатності України шляхом утвердження режиму законності діяльності військових формувань, організації профілактики та боротьби зі злочинністю, зміцнення гарантій соціального та правового захисту військовослужбовців та інших громадян і людей, підвищення правової культури військовослужбовців. Серед діалектично пов'язаних із суспільно-політичними організаційно-правових передумов – наявність прогалини в системі державних правоохоронних органів відповідальних за встановлення правового режиму на територіях військових частин і серед військовослужбовців, які виконують службові обов'язки. У зв'язку з цим, наведення у військах твердого статутного порядку і

зміцнення законності ускладнюється: продовжуються нестатутні відносини між військовослужбовцями, самовільні залишення військових частин, розпиття алкогольних напоїв, розкрадання військового майна, зброї та фінансових коштів, поширюються корупція та зловживання серед начальницького складу військових формувань, інші протиправні прояви.

Створення Військової поліції є об'єктивною необхідністю для успішної реалізації програм державного та військового будівництва, для створення в Україні сучасної дієздатної системи державних правоохоронних органів. У свою чергу, Військова поліція України повинна стати озброєним державним правоохоронним органом міжгалузевої компетенції, який забезпечує законність діяльності Збройних Сил та інших військових формувань України.

Також, обговоренню проблем функціонування правоохоронних органів, які забезпечують дотримання правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях України, був присвячений круглий стіл в Інституті законодавства Верховної Ради України. Учасники обмінялися думками стосовно актуальних питань розвитку та реформування військової юстиції в Україні, а також сформулювали пропозиції щодо відновлення військових судів, створення Військової поліції. За результатами обговорення досягнуто домовленостей про продовження активної роботи щодо науково-експертного забезпечення реформування військової юстиції в Україні.

Аналогічну позицію висловив і колишній Головний військовий прокурор А.В. Матіос. Він наголосив: «У країні, яка перебуває в режимі фактичної війни, має бути єдина система органів військової юстиції у складі військової прокуратури, Військової поліції та військових судів. Сподіваюся, що український законодавець відгукнеться на цю потребу часу і ми використаємо передовий світовий досвід США у цій сфері». За ознакою того, що зазначений погляд висловлений офіційною особою, представником держави, його доцільніше було б віднести до так званого «нормативного» обґрунтування створення Військової поліції, проте задля висвітлення узгодженості між теоретичним та «нормативним» обґрунтуванням, вважаємо за

необхідне висвітлити позицію колишнього Головного військового прокурора саме тут.

Котляренко О. обґрунтовує необхідність створення Військової поліції тим, що на сьогодні в державі склалася ситуація, коли фактично в бойових умовах, під час виконання завдань у районі проведення антитерористичної операції система органів досудового розслідування не забезпечує ефективне та оперативне розслідування масових військових злочинів, що негативно позначається на стані боєготовності підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань держави.

Висновки. Отже, ми дослідили довгий шлях дискусій щодо необхідності реформування Військової служби правопорядку на Військову поліцію, а також виокремили так звані нормативні та теоретичні підходи до обґрунтування такого реформування.

Таким чином, ми здійснили теоретичне узагальнення та дослідження наукового розуміння поняття реформ, процесу реформування, його особливостей; надали власне бачення щодо поняття реформування Військової служби правопорядку на Військову поліцію; дослідили перебіг дискусій щодо реформування Військової служби правопорядку на Військову поліцію на теоретичному та офіційному рівні.

Література

1. Котляренко О.О. Перспективи формування Військової поліції як складової системи військової юстиції в Україні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 1. С. 56-64.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>

3. Про Військову поліцію: проект Закону України від 21 січ. 2015 р. № 1805. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53648

4. Створення Військової поліції: офіційна заява Офісу Президента України від 05 груд. 2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>

5. Про Військову поліцію: пояснювальна записка до проекту Закону України від 21 січ. 2015 р. № 1805. Беляков К.І., Онопрієнко С.Г., Шопіна І.М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір: монографія. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.

6. Щербатих В.Ю. Організаційно-правові основи створення та діяльності військової міліції (поліції) України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2001. 20 с.

References

1. Kotljarenko O.O. Perspektyvy formuvannja Vijs'kovoї policii' jak skladovoї systemy vijs'kovoї justy-cii' v Ukraїni. *Naukovyj chasopys Na-cional'noi' akademii' prokuratury Ukraїny*. 2016. № 1. S. 56-64.

2. Pro rishennja Rady nacional'noi' bezpeky i oborony Ukraїny vid 6 travnja 2015 roku «Pro Strategiju nacional'noi' bezpeky Ukraїny»: Ukaz Prezydenta Ukraїny vid 26 trav. 2015 r. № 287. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>

3. Pro Vijs'kovu policiju: proekt Zakonu Ukraїny vid 21 sich. 2015 r. № 1805. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53648

4. Stvorennja Vijs'kovoї policii': oficijna zajava Ofisu Prezydenta Ukraїny vid 05 grud. 2019 r. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>

5. Pro Vijs'kovu policiju: pojas-njuval'na zapyska do projektu Zakonu Ukraїny vid 21 sich. 2015 r. № 1805. Bjeljakov K.I., Onoprijenko S.G., Shopina I.M. Informacijna kul'tura v Ukraїni: pravovyj vymir: monografija. Kyi'v: KVIC, 2018. 169 s.

6. Shherbatyh V.Ju. Organizacijno-pravovi osnovy stvorennja ta dijal'nosti vijs'kovoї milicii' (policii') Ukraїny: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.07. Irpin', 2001. 20 s.

GENERAL THEORETICAL ASPECTS OF FORMING MILITARY POLICE FOR PROVIDING LEGITIMACY IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv
Mykhaila Lomonosova str., 81, 03189, Kyiv, Ukraine
National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: delete111@i.ua

Purpose: the purpose of the article is to point out particularities, drawbacks, as well as give propositions as to efficient reforming Military service of Justice into Military police grounding on the analysis of laws in force, legal literature and international experience. **Methods of research:** the methodological base of research is the following general and special methods of perception – dialectical method of scientific learning of reality, analysis, synthesis, systematic structural method, as well as comparative legal and formal logical methods. **Results:** as a result of scientific search the international practice of forming military police has been studied, as well as the possibilities of its using in Ukraine, also the directions of improvement of normative and legal provision of military police's activity have been determined. **Discussion:** national and state security is provided by the system of state bodies which activity is meant to protect social and state system (constitutional order), state independence (state sovereignty), territorial integrity (untouchability of the borders), military (defensive), economical, scientific and technical potential.

Supporting national security is one of the main functions of a society and state. Constituent elements of national security is also a social security, legal order and more narrow branches of social relations in the area of national security, such as: safety of labour, safety of traffic, aviation safety, informational safety, safety of food, regional safety etc. as well as main directions of state policy in the sphere of state security defined by the Law of Ukraine «About National Security of Ukraine».

Ukraine's Constitution, article 17, proclaims that providing state security and defense of a state border relies on the corresponding legal bodies, also on the military force which organization and order of activity are specified by law.

Keywords: military legal service; military police; the Armed Forces of Ukraine; Ukraine's criminal procedural code of laws.